O'ZBEKISTON RESPUBLIKAZI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVASIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

"TASDIQLAYMAN"

_____

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti rektori M.E.Po'latov

«28» 08 2024 yil

Ro'yxatga olindi: №_____

2024 yil "28" 08

TIJORAT BANKLARI RISK MENEJMENTI FAN DASTURI (magistratura)

Bilim sohasi:	400 000 – Biznes, boshqaruv va huquq
Ta'lim sohasi:	410 000 – Biznes va boshqaruv
Ta'lim yo'nalishi:	70410501 - Bank ishi va auditi

Samarqand-2024

Fan/modul kodi	O‘quv yili 2024-2025	Semestr 1	ECTS – Kreditlar 4
Fan/modul turi tanlov	Ta’lim tili O‘zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4

	Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1	Tijorat banklari risk menejmenti	60	60	120

2 I. Fanning mazmuni

«Tijorat banklari risk menejmenti» fanining maqsadi - magistrantlarga iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida mamlakat bank tizimini liberallashtirish va modernizatsiyalash jarayonlarida bank risklarining turlari va ularning mohiyati, bank risklarini baholash va boshqarish usullari xususida nazariy va amaliy bilimlar berishdan iborat.

II.Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg‘ulotlari)

1 - mavzu. “Tijorat banklari risk-menejmenti” fanining predmeti va vazifalari

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank risk-menejmentining ustuvor yo‘nalishlari. Risk tushunchasi, mohiyati va mazmuni, riskga nazariy qarashlar. Risk konsepsiyasi, risklarni yuzaga keltiruvchi omillar. Riskning tasnifi. Iqtisodiy risklar va ularning yuzaga kelish sabablari. Bank riskining evolyusiyasi, tushunchasi, uning turlari va tasniflanishi. Bank risklarining asosiy turlarining kelib chiqish shartlari (manbalari). O‘zbekiston banklar faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklar turlari tasnifining o‘ziga xos xususiyatlari.

2 - mavzu. Bank risklarini boshqarish tizimi va uning tuzilishi

Bank risklarini boshqarishning nazariy asoslari va uning metodologiyasini takomillashtirish. Tijorat banklarida risklarni boshqarishida quyilgan vazifalar. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank risklarini boshqarish usullari. Bank risklarini boshqarish tizimi va uning elementlari. Bank risklarini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish tartibi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan risklarni boshqarish qumitasiga talablar va ularning vazifalari. Bank risklarini korporativ boshqarish xorij amaliyoti.

3 - mavzu. Bank risklarini boshqarish huquqiy-tashkiliy asoslari

Bank risklarini boshqarish tizimi va ularda strategiyalar, siyosatlar tarkibi. Bank risklari boshqarish tizimining tashkiliy tuzilmasi va uning organlari. Risklarni boshqarish Qo‘mitasiga talablar va uning vazifalari. Bank risklari boshqarish mexanizmlari va ularni baholash amaliyoti. Bazel talablari

asosida bank risklarini baholash va hisoblash yo‘llari. Bank risklarini boshqarishining zarurligi va asosiy mezonlari. Bank risklarini boshqarish mexanizmlari va ularni Bazel talablari asosida baholash va hisoblash amaliyoti. Bank risklari to‘planishi tushunchasi, ularning baholash tizimi va mexanizmi. Bank risklarini baholash usullari. Tijorat banklari faoliyatini CAMELS reyting tizimi asosida baholash.

4 - mavzu. Kredit riskini boshqarish

Kredit riskining mazmuni va uning omillari. Kredit riski darajasi tushunchasi. Kredit riskining mohiyati va uning kelib chiqish sabablari. Bankda kredit riskini minimallashtirish tizimining tuzilishi. Kredit riskining turlari va ularning tavsifi. Kredit riskini boshqarish tizimi. Umumlashgan kredit riskini boshqarish konsepsiyasi va xususiyatlari. Banklarda kredit riskini boshqarish va baholash usullari. Tijorat banklar amaliyotiga belgilangan Markaziy banki iqtisodiy normativlari. Banklarda kredit riskini boshqarishning xorij tajribasi va O‘zbekistonda undan foydalanish imkoniyatlari. Shaxsiy kredit riskini boshqarish xususiyatlari.

5 - mavzu. Qarz oluvchining moliyaviy xolati va kredit qobiliyatini tahlil qilish va baholash usullari

Qarz oluvchining kreditga layoqatliligini baxolash - kredit reytingi tushunchasi. Xo‘jalik sub’ektlar moliyaviy hisobotlarining tarkibiy tahlili. Kredit riskini baholash uchun ma’lumotlar tarkibi. Qarz oluvchining kredit qobiliyati darajasini modellashtirish usullari va moliyaviy xolatini baholash xalqaro amaliyoti. Korxona balansi likvidligini tahlil qilish va kreditga layoqatini aniqlash. Korxona aktivlarning aylanmasi va rentabellik ko‘rsatkichlarini tahlil qilish. Korxonaning moliyaviy barqarorligini tahlil qilish. Korxona kredit layoqatini skoring modellar orqali baholash (reytingi) usullari.

6 - mavzu. Bank kredit siyosatining kredit risklarini boshqarishda o‘rni

Tijorat banklari kredit strategiyasining maqsadlari va ustuvorliklari. Kredit siyosatining maqsadi, mazmuni va vazifalari. Tijorat bankining kredit siyosatiga ta’sir etuvchi omillar. Kredit siyosatining umumiy qoidalari va maqsadlari. Kredit siyosatini shakllantirish tamoyillari. Kredit siyosati tarkibi. Tijorat siyosati uchun kredit siyosatining axamiyati. Kredit siyosatini amalga oshirishning maqsad va mexanizmlari. Kredit siyosatiga O‘zR Markaziy banki tomonidan qo‘yilgan talablar. Kredit riskini kamaytirish maqsadida kredit siyosatini shakllantirish va takomillashtirish. Yangi kredit (skoring) texnologiyalarini joriy etish. Bank kredit jarayonlarini boshqarishda ichki imkoniyatlar va ularning rivojlanish imkoniyatlarini ko‘rib chiqish. Kredit shartnomasini amalga oshirishning turli boqichlarida kredit jarayonini tashkil etish.

7 - mavzu. Foiz riskini boshqarish

Tijorat banklarida bozor riskini boshqarishni takomillashtirish yo'llari. Foiz riskining mohiyati va uning bank faoliyatiga ta'siri. Bank faoliyatida foiz riski omilining nazariy-uslubiy jihatlari va uni tahlil qilish asoslari. Tijorat bankining foiz siyosati va uning foiz riskini boshqarishdagi axamiyati. Tijorat banklarida foiz riskini boshqarish tizimini tashkil qilish, uni baxolash va boshqarish usullari. Foiz riski darajasining bank kredit portfeli optimallashtirishiga ta'siri. Foiz riskini boshqarish modellari. Foiz riskini diversifikatsiyalash va GEP usullari orqali foiz riskini boshqarish. Foiz riskini boshqarishning xorij tajribasi va undan O'zbekiston amaliyotida foydalanish imkoniyatlari.

8 - mavzu. Likvidlilik riskini boshqarish

Bank likvidliligi tushunchasi va uning ahamiyati. Tijorat banklari likvidliligini boshqarish nazariyalari va zaruriyati. Bank likvidliligiga ta'sir qiluvchi omillar. Tijorat banklari likvidliligini ta'minlashning xorij tajribasi va respublika amaliyotini o'ziga xos xususiyatlari. Bank likvidlilik ko'rsatkichlari va ularning monitoringi. Banklar likvidliligini ta'minlashda mavjud muammolar. Bank balanslanmagan likvidlilik riskini boshqarish. Tijorat bankining likvidlilik riskini boshqaruvchi sub'ektlar. Likvidlik riskini identifikatsiya qilish. Tijorat bankining likvidlilik riskini baholash usullari.

9 - mavzu. Bank operatsion riskini boshqarish

Operatsion risk tushunchasi, mohiyati va bank faoliyatiga ta'siri. Operatsion riskning paydo bo'lishi omillari. Operatsion riskning bozor va kredit risklari bilan o'zaro bog'liqligi. Bazel II standartlariga muvofiq operatsion risklari turlarining sinflari va manbalari, turlari va toifalari. Operatsion riskning aniqlash va boshqarishda birlamchi turlarining tavsifi. Operatsion risklarni minimallashtirish, monitoringi va nazorat qilinishi. Operatsion riskini rivojlanish tarixi va nazariy-uslubiy jihatlari.

10 - mavzu. Operatsion risklarini boshqarish strategiyasini shakllantirish

Operatsion risklarni boshqarish strategiyasi va usullari. Operatsion risklarni boshqarishda bank tashkiliy tuzilmasi. Operatsion risklarni boshqarish asosiy tamoyillari. Operatsion riskni baholash bo'yicha ilg'or yondashuvlar va Bazel qo'mitasining tavsiyalari. Operatsion risklarni baholash va ularni minimallashtirishiga talablar, standart va individual modellari. Tijorat banklarda operatsion risklarni baholash va ularni qoplash uchun zahiralarni tashkil qilish. Xalqaro bank amaliyotida operatsion risklar uchun kapital zaxirasini baholashda usullar. Riskning asosiy ko'rsatkichlari (KRI).

11 - mavzu. Bank aktivlari va passivlarini boshqarish bilan bog'liq risklar

Tijorat bankining aktivlari va passivlarini boshqarish jarayonining mazmuni. Muvozanatsizlik va bank kapitali qiymatini boshqarish. Bank aktivlari, resurslari va kapitalining bozor qiymati o'zgarishi tahlilida DGAP tahlil. Transfer narxlar va spredni boshqarish. Bank aktiv va passivlarini boshqarish bilan bog'liq risklar. Tijorat banklari tomonidan resurslarni jalb qilish bilan bog'liq risklar. Aktiv va passivlar o'rtasidagi mutanosiblikda muvazanatsizlik bilan bog'liq risklar.

12 - mavzu. Bank portfelli risklarini boshqarish

Tijorat banklarining fond bozoridagi qimmatli qog'ozlari operatsiyalari bilan bog'liq risklar. Tijorat banklarida portfelli risklarni baholash masalalari. Tijorat banklari faoliyatida portfelli riskini boshqarish usullari. Tijorat banklari qimmatli qog'ozlari operatsiyalari bilan bog'liq risklar.

13 – mavzu. Bank halqaro operatsiyalari bilan bog'lik risklarni boshqarish

Halqaro operatsiyalari bilan bog'liq risklarning mazmuni va ularning bank faoliyatiga ta'siri. Valyuta kurslari hamda valyuta operatsiyalari o'rtasidagi bog'liqlik. Bank faoliyatida valyuta riskini kelib chiqish sabablari. Valyuta riskining turlari. Tijorat banklarida valyuta riskini boshqarish va baholash usullari. Forvard, Fyuchers, Opsion, SVOP shartnomalari.

14 - mavzu. Bank strategik risklarini boshqarish

Strategik risklar boshqarishining maqsadi va vazifalari. Strategik riskning paydo bo'lish sabablari va omillari. Strategik risklarni boshqarishning asosiy tamoyillari. Strategik risklarni boshqarish va baholashning bosqichlari va usullari. Strategik riskni aniqlash, baholash va tartibga solish tizimi. Menejment sifati strategik risklarining monitoringi ko'rsatkichlari. Strategik risklarni boshqarish bo'yicha qarorlar va vakolatlar tizimi. Strategik risklarni boshqarishning belgilangan qoidalari va tartiblariga rioya etilishini monitoring qilish. Bank kredit faoliyatining strategik potensialini baholash va uning mohiyati.

15 - mavzu. O'zR Markaziy banki tomonidan bank risk-menejmenti tizimiga quyilgan talablar

Tijorat banklarida risklarni boshqarish amaliyotini O'zR Markaziy banki tomonidan nazorati tartibi. Tijorat banklarida risklarni boshqarish tizimiga qo'yiladigan minimal talablar. Umumiy qoidalar. Riskni boshqarish samarali tarkibining asosiy elementlari. Risklarni boshqarish bo'yicha Kuzatuv kengashi, bank boshqaruvi va uning tarkibiy tuzilmasining funksiyalari vavazifalari. Qonunchilik muvofiqligini nazorat qilish (komplaens-nazorat) tarkibiy tuzilmasining vazifalari va funksiyalari. Risklarni boshqarish madaniyati. Bankning risk-appetiti va risk limitlari.

Risklarni o'lchash va baholash. Yangi bank mahsulotlarini joriy qilish siyosati. Risklarni informatsion boshqaruv tizimi (IBT).

III. Amaliy mashg'ulotlarlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1 - mavzu. "Tijorat banklarda risk-menejment" fanining predmeti va vazifalari.
2 - mavzu. Bank risklarini boshqarish tizimi va uning tuzilishi.
3 - mavzu. Bank risklarini boshqarish huquqiy-tashkiliy asoslari.
4 - mavzu. Kredit riskini boshqarish.
5 - mavzu. Qarz oluvchining moliyaviy xolati va kredit qobiliyatini tahlil qilish va baholash usullari.
6 - mavzu. Bank kredit siyosatining kredit risklarini boshqarishda o'rni.
7 - mavzu. Foiz riskini boshqarish.
8 - mavzu. Likvidlilik riskini boshqarish.
9 - mavzu. Bank operatsion riskini boshqarish.
10 - mavzu. Operatsion risklarini boshqarish strategiyasini shakllantirish.
11 - mavzu. Bank aktivlari va passivlarini boshqarish bilan bog'liq risklar.
12 - mavzu. Bank portfelli risklarini boshqarish.
13 - mavzu. Halqaro operatsiyalari bilan bog'lik bank risklarni boshqarish.
14 - mavzu. Bank strategik risklarini boshqarish.
15 - mavzu. O'zR Markaziy banki tomonidan bank risk-menejmenti tizimiga quyilgan talablar.

IV. Mustaqil ta'lim va mustakil ishlar

Mustaqil ta'lim va mustakil ishlar mavzulari

1. «Xalq bilan muloqat va inson manfaatlari» Davlat dasturidan o'rin olgan vazifalarni amalga oshirishdagi masalalar mohiyati va ularning ijrosi
2. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini kreditlashdagi risklar va ularni sug'urtalash masalalari
3. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida risklarning mohiyati
4. Bank risklari ularning turlari va hisoblash usullari
5. Bank risklarini boshqarish usullari
6. Kredit risklari va ularni boshqarish
7. Tashkilotni kreditga layoqatliligini baholash
8. Altman modeli.Chessero modeli
9. Inqirozli risk modeli. Biver modeli
10. Foiz riski va ularni boshqarish
11. Valyuta riski va ularni boshqarish
12. Operatsion risk va ularni boshqarish
13. Fuzzy Logic Toolbox dasturiy ta'minotdan foydalangan holda operatsion riskni ekspert baholash ususli

14. IIG ULTOR dan foydalangan holda operatsion risklarni boshqarish va baholash tizimi
15. LDC (amaldagi operatsion yo'qotishlarni yig'uvchi baza modeli) funksional imkoniyatlari
16. QSA (Operatsion risklarni baholashga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashda bank xodimlaridan anketa so'rovnoma o'tkazish modeli) funksional imkoniyatlari
17. KRI (operatsion risklar bilan bog'liq omillarni grafik ko'rinishda tasvirlash modeli) funksional imkoniyatlari.
18. Operatsion riskni hisoblash metodikasi. Bazoviy usul. Standartlashtirish usuli. TSA usuli
19. Muqobil standartlashtirish usuli. Hisoblash usulini takomillashtirish.
20. Operatsion riskni hisoblashni ichki reyting tizimi
21. Baholashni Monte-Karlo usuli. Mepping
22. Operatsion risklarni tahlil qilishning universal dasturiy vositasi
23. Operatsion risklarni boshqarishni maxsus tizimi
24. Likvidlilik, balanslanmagan likvidlilik risklari va ularni boshqarish
25. Kredit riskini hisoblashni iqtisodiy-matematik usullari
26. Kredit riskini VAR usuli orqali hisoblash yo'llari
27. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari faoliyatidagi risklarni nazorat qilishdagi o'rni
28. Mamlakat bank tizimini yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari
29. Sug'urta tashkilotlari yordamida banklar faoliyatidagi risklarni sug'urtalash yo'llari.
30. Valyuta siyosati: usullari va qarama-qarshiliklari

V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida magistr:

- bank risklarini boshqarish, uning iqtisodiy dastaklari va usullari; bank risklarini xalqaro amaliyotda boshqarish usullari va aktivlar, passivlarni boshqarish yyo'llari; bank faoliyatida risklarning turlari va bank faoliyatini tartibga soluvchi iiiqtisodiy me'yorlar to'g'risida ***tasavvurga ega bo'lishi;***
- bank kredit portfelini shakllantirish va uni qayta tashkil etish masalalari; tijorat banklari likvidliligini boshqarish; bank aktivlari va passivlarini boshqarishning usullarini bilishi va ulardan foydalana olishi; xorijiy mamlakatlarning banklari faoliyatida risklarni boshqarish amaliyoti; risklarni boshqarishda bank nazoratining ahamiyati va roli; Markaziy bank tomonidan tijorat banklari faoliyatini tartibga solish bosqichlarini ***bilishi va ulardan foydalana olishi;***
- bank nazoratini iqtisodiy tahlil qilish usullari haqida malakaga ega bo'lishi lozim; kredit risklarini pasaytirish usullaridan foydalanish; risklarni boshqarishda matematik modellardan foydalanish; bank faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlarini hisoblash; bank balansini tahlil qilish bo'yicha ***ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak.***

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadilar;
- seminarlar (mantikiy fiklash, tezkor savol-javoblar);
- guruhdarda ishlash;
- taqdimotlarni qilish;
- individual loyihalar;
- jamoa bo`lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to`la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to`g`ri aks ettira olish, o`rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushoxoda yuritish va joriy, oralik nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo`yicha yozma ishni topshirish.

Asosiy adabiyotlar:

1. Handbook of Central Banking, Financial Regulation and Supervision. Sylvester Eijffinger, Donato Masciandara Edward Elgar Publishing Limited, 2011, 617. (66-104) pp.
2. Abdullaeva Sh.Z., Kuliev I.Ya. «Bank risklari» fanidan o'quv-uslubiy majmua.: T. 2018.
3. Грюнинг Х., Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Пер. с англ.; вступ. ст. д.э.н. К.Р. Тагирбекова – М.: Издательство «Весь мир», 2004. – 304 с.
4. Abdullaeva Sh.Z. Bank risklari va kreditlash. O'quv qo'llanma.– T.: Moliya. 2005 - 510 b.
5. Банковские риски: учебник. И.О.Лаврушин, Н.И.Валенцева 3-е издание. -М.: KNORUS, 2015. – 292 с.
6. Bekmurodov A.Sh., Mirzaev F. Tijorat banklarida risklarni baholash va boshqarishda qo'llaniladigan xalqaro mezonlar va standartlar. O'quv qo'llanma. –T.: "Moliya", 2013. – 164 b.

Qushimcha adabiyotlar:

7. "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi Taraqqiyot strategiyasi"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli Farmoni.
8. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 488 b.
9. Mirziyoev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - T: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 104 b.
10. Владимирова. М. Р. Денги, Кредит, Банк: учеб, пособие / М. Р. Владимирова. - 3-е изд., перrab. i dop. - M.: KNORUS, 2017. - 245 C.
11. Гринспен А. Эпоха потрясений: проблема и перспектива мировой финансовой системы. Per. с англ. - M.: Alpina Pablisher, 2017. - 520 C.

12. Фомчиев А. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и СТ, 2016, - 352 с.

Axborot manbalari:

1. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari va ma'lumotlari milliy bazasi.
2. www.cbu.uz – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti.
3. www.ecb.eu – Evropa Markaziy banki.
4. www.imf.org – Xalqaro valyuta fondi.

Fan dasturi Samarqand iqtisodiyot va servis instituti O`quv uslubiy kengashining 2024-yil 29 avgustdagi 1-sonli yig`ilish bayoni bilan tasdiqlangan. (№ FD-14-35

Fan/modul uchun mas'ullar:

Karimova Aziza Maxomadrizoevna, "Bank ishi" kafedrasi mudiri, i.f.d., dotsent;

Niyozov Zuhur Davronovich "Bank ishi" kafedrasi dotsenti, i.f.n.

Taqrizchilar:

Xaydarov Z.Sh. «Umar» AITB «Ipak yo'li» Samarqand filiali boshqaruvchi o'rinbosari;

Xolmirzayev M. TDIU Samarqand filiali "Buxgalteriya hisobi, moliya va statistika" kafedrasi dotsenti, i.f.n.